

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA

TJAŠA BRAČIČ

UPORABA LUTKOVNE DEJAVNOSTI V OKVIRU
ČETRTEGA MLADINSKEGA CENTRA

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
SOCIALNA PEDAGOGIKA

TJAŠA BRAČIČ

Mentorica: doc. dr. JANA RAPUŠ PAVEL

UPORABA LUTKOVNE DEJAVNOSTI V OKVIRU ČETRTEGA
MLADINSKEGA CENTRA
DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2015

ZAHVALA

*"Če ti preostane samo še en dih,
ga porabi za to,
da rečeš **hvala**."
(Pam Brown)*

Hvala mentorici, doc. dr. Jani Rapuš Pavel, za spodbudo, strokovnost ter hitro odzivnost pri nastajanju diplomskega dela.

Hvala mojim »mulcem« in koordinatorjema četrtnega mladinskega centra Zalog, ker so me že pred časom vzeli za svojo in prispevali pomemben delež k diplomskemu delu.

Hvala družini, ki mi omogoča študij v Ljubljani in verjame vame ter v moje življenjske podvige.

Hvala mojim prijateljem ter cimrom s Fužin, ki so me v času nastajanja diplomskega dela nenehno spraševali, kako daleč sem, me velikokrat pognali naprej ter verjeli, da zmorem.

POVZETEK V SLOVENSKEM JEZIKU

Diplomsko delo predstavlja uporabo lutkovne dejavnosti v okviru četrtnega mladinskega centra.

V teoretičnem delu sem predstavila delovanje četrtnih mladinskih centrov v Ljubljani in otroke ter mladostnike, ki centre pogosto obiskujejo. Glede na strukturo obiskovalcev četrtnih mladinskih centrov sem se posebej osredotočila na ranljive družbene skupine otrok ter mladostnikov ter opredelile dejavnike ranljivosti. Opredelila sem vlogo lutke pri delu z otroki in mladostniki in se pri tem prav tako osredotočila na vlogo lutke pri delu z ranljivimi otroki in mladostniki. Izpostavila sem lutko kot kreativni medij, ki jo lahko vpeljemo v delo v četrtnem mladinskem centru in na dejavnosti, ki jih lahko z lutko izpeljemo.

V empiričnem delu sem z uporabo kvalitativnega pristopa raziskovanja ter akcijsko metodo raziskovala vpeljavo lutkovne dejavnosti v četrtni mladinski center, pri čemer sem iskala značilnosti procesa uporabe lutke in njen pomen za otroke ter mladostnike. Posebej sem bila pozorna na pomen, ki ga ima lutka za ranljive posameznike ter iskala morebitne razlike v sprejemanju ter doživljanje lutke pri otrocih in mladostnikih, ki so zaradi različnih okoliščin bolj ranljivi od svojih vrstnikov.

Ključne besede: četrtni mladinski center, otrok, mladostnik, ranljivost, kreativni medij, lutkovna dejavnost.

ABSTRACT

The following thesis presents the use of puppet activity in frame of district youth center.

The theoretical part of this thesis presents the work of district youth centers in Ljubljana and the population of children and adolescents that are regular visitors of these centers. The thesis focuses on vulnerable children and adolescents and defines factors of vulnerability, since many children and adolescents from district youth centers have trouble dealing with their vulnerability. Furthermore, the thesis defines the role of the puppet when it is used in working with children. Moreover, the focus of this thesis is on the role of the puppet when it is used in working with vulnerable children and adolescents. In this thesis, the puppet is highlighted as a creative media, which one can incorporate in the work of a youth worker in a district youth center.

With the qualitative research and action research methodology, the empirical part of this thesis researches the use of puppet activity in a district youth center. Therefore, the characteristics of the process of the puppet's use and the puppet's meaning for the children and adolescents were highlighted. In addition, the thesis focuses on the influence of the puppet activity when working with vulnerable children and adolescents. The thesis also focuses on possible differences on how children and adolescents accept and experience the puppet differently as their peers, as they are more vulnerable due to adverse circumstances.

Key words: district youth center, children, adolescents, vulnerability, creative media, puppet activity.

KAZALO

1. UVOD	1
2. TEORETIČNI DEL	3
2.1 ČETRRTNI MLADINSKI CENTRI V LJUBLJANI	3
2.1.1 POMEN ČETRRTNIH MLADINSKIH CENTROV	3
2.1.2 POPULACIJA OTROK IN MLADOSTNIKOV V ČETRRTNIH MLADINSKIH CENTRIH	4
2.2 RANLJIVI OTROCI IN MLADOSTNIKI	4
2.2.1 OPREDELITEV RANLJIVOSTI	4
2.2.2 VPLIV RAZLIČNIH DEJAVNIKOV NA RANLJIVOST MLADIH	6
2.3 LUTKA IN LUTKOVNA DEJAVNOST	9
2.3.1 LUTKA KOT KREATIVNI MEDIJ PRI DELU Z OTROKI IN MLADOSTNIKI 9	
2.3.2 METODE UPORABE LUTKE PRI DELU RANLJIVIMI OTROKI IN MLADOSTNIKI	10
2.3.3 ZNAČILNOSTI PROCESA UPORABE LUTKE Z RANLJIVIMI SKUPINAMI OTROK IN MLADOSTNIKOV	13
2.3.4 VRSTE LUTK PRI UPORABI LUTKOVNE DEJAVNOSTI	15
3. EMPIRIČNI DEL	16
3.1 OPREDELITEV PROBLEMA	16
3.2 CILJI RAZISKOVANJA	16
3.3 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	17
3.4 RAZISKOVALNA METODOLOGIJA	17
3.4.1 VZOREC IN POSTOPEK IZBIRE	17
3.4.2 RAZISKOVALNI INSTRUMENT TER POSTOPEK ZBIRANJA PODATKOV 18	
3.4.3 POSTOPEK OBDELAVE PODATKOV	18
3.5 ANALIZA IN INTERPRETACIJA REZULTATOV	19
3.5.1 PREDSTAVITEV POTEKA DELAVNIC	19
3.5.2 PREDSTAVITEV IZDELKOV DELAVNIC	20
3.5.3 INTERPRETACIJA REZULTATOV	25
3.5.4 LASTNA REFLEKSIJA DOŽIVLJANJA DELAVNIC	29
4. ZAKLJUČEK	31
5. UPORABLJENA LITERATURA	32
6. PRILOGE	35

KAZALO SLIK

Slika 1: lutka št. 1 (avtorica fotografije Tjaša Bračič)	20
Slika 2: lutka št. 2 (avtor fotografije Marko Taljan)	21
Slika 3: lutka št. 3 (avtorica fotografije Tjaša Bračič)	22
Slika 4: lutka št. 4 (avtorica fotografije Tjaša Bračič)	23
Slika 5: lutke ustvarjene na lutkovnih delavnicah (avtor fotografije Marko Taljan)	24

KAZALO TABEL

Tabela 1: Prikaz odgovorov udeležencev na refleksijskih vprašalnikih.....	28
---	----

1. UVOD

Ko sem se pred dvema letoma na nekem lutkarskem seminarju prvič srečala z lutko v roki, kar nisem mogla verjeti, kakšno čudežno moč ima in skozi kakšna spoznanja te vodi.

Spoznavanje lutke in delo z njo mi je omogočilo, da sem o njej začela razmišljati kot o kreativnem mediju, ki ga lahko uporabljam tudi pri svojem bodočem poklicu socialne pedagoginje. Ker že nekaj časa sodelujem kot prostovoljka in študentka v četrtnem mladinskem centru Zalog, kjer imam ves čas stik z otroki in mladostniki, ki prihajajo iz okolja, kjer ne dobijo zadostne socialne in ekonomske podpore družine, vrstnikov ali širšega okolja, me je tako diplomsko delo vodilo k temu, da skušam lutko v obliki lutkovne dejavnosti uporabiti pri svojem delu in tako raziščem pomen lutke za otroke, ki jih strokovno opredeljujemo kot ranljive skupine otrok in mladostnikov.

Četrtni mladinski centri otrokom in mladostnikom v prvi vrsti nudijo prostor za kreativno preživljanje prostega časa. Vendar so veliko več kot to, saj s svojo prisotnostjo v lokalni skupnosti ustvarjajo varen prostor za otroke in mladostnike, kjer lahko le-ti razvijajo in krepijo svoje socialne veščine ter gradijo svojo samostojnost. Namenjeni so vsem otrokom, vendar je dejstvo, da centre obiskujejo predvsem otroci in mladostniki, ki spadajo v skupino ranljivih otrok in mladostnikov (Strateški načrt Javnega zavoda Mladi zmaji, 2014). Ranljivi otroci in mladostniki so tista populacija, ki so socialnemu pedagogu blizu ter se pri svojem delu pogosteje srečujemo z njimi. To so otroci in mladostniki, ki se velikokrat soočajo s socialno izključenostjo, nemočjo, osamljenostjo idr. Ti otroci in mladostniki pogosto v sebi nosijo nerešene težave, občutke nemoči, agresijo ter druge močne občutke (Krašovec, 2009). Socialni pedagog v teh primerih lahko posega tudi po drugačnih metodah dela, ki pedagogu olajšajo stik in sodelovanje s takšnim otrokom oz. mladostnikom. Uporaba kreativnih pristopov dela omogoča spodbujanje ustvarjalnosti, kreativnega mišljenja in spodbuja osebno rast. Prav tako lahko kreativni medij uporabimo kot objekt, v katerega otrok oz. mladostnik preusmeri svojo pozornost in se mu zaupa. Tako lahko tudi s pomočjo kreativnega medija lažje ustvarimo zaupen odnos z otrokom oz. mladostnikom (Gerity, 1999). Ena izmed kreativnih metod dela vključuje uporabo lutke. Majaron (2000) piše, da ima vsak predmet svojo dušo in tako ima tudi vsaka igrača v otrokovi domišljiji svojo dušo in morda je prav zato lutka tista, ki pedagogu omogoča, da lažje in prej vzpostavi kontakt z otrokom oz. mladostnikom. Skozi lutko otroku oz. mladostniku omogočimo izražanje sebe in strahov, ki

jih nosi s seboj. Lutka otroka oz. mladostnika spodbuja k razmišljanju o morebitnih novih rešitvah težkih situacij, v katerih pa se ranljivi otroci in mladostniki pogosto znajdejo (Bastašić, 1990).

2. TEORETIČNI DEL

2.1 ČETRNI MLADINSKI CENTRI V LJUBLJANI

2.1.1 POMEN ČETRNIH MLADINSKIH CENTROV

V 5. členu statuta Javnega zavoda Mladi zmaji, krovne organizacije četrtnih mladinskih centrov v Ljubljani, je zapisano: »*Poslanstvo zavoda je vzpostaviti mrežo prostorov, v katerih lahko mladi, vključno z osnovnošolci (v nadaljevanju: mladi), in njihove družine kakovostno, aktivno, ustvarjalno in varno preživljajo prosti čas bodisi v obliki organiziranih dejavnosti z različnih področij bodisi samostojno glede na lastne interese. Cilj zavoda je mladim na območju Mestne občine Ljubljana ponuditi možnost razvoja in pomoči na poti do njihove samostojnosti.*« (Statut Javnega zavoda Mladi zmaji, 2015)

V osnovi so torej četrtni mladinski centri namenjeni kakovostnemu preživljanju prostega časa otrok in mladostnikov. Vendar so veliko več kot le to. Četrtni mladinski centri so bili v Ljubljani ustanovljeni z namenom, da mladim v lokalni skupnosti omogočijo varen prostor, kjer bodo lahko preživljali svoje proste popoldneve in se družili s svojimi vrstniki, ob tem pa razvijali svojo kreativnost, fleksibilnost, samozavest ter si gradili pot k samostojnosti, kakor tudi omenja statut. V Ljubljani so takšni centri štirje in spadajo pod okrilje Javnega zavoda Mladi Zmaji. Ti so v Zalogu, Črnučah, Šiški in Bežigradu.

Njihova vizija je jasna. S pomočjo strokovnega kadra, ustrezno opremljenih prostorov ter s primernim programom otrokom in mladostnikom zagotoviti aktivnosti, ki jim bodo omogočile, da učinkovito preživljajo prosti čas. Ker četrtni mladinski centri delujejo tudi na področju lokalne skupnosti, v katerem se nahajajo, je njihova naloga tudi povezovalna. To pomeni, da povežejo lokalno okolje z otroki in mladostniki ter le-tem omogočijo aktivno participacijo v svojem okolju. Ker delujejo povezovalno na lokalno skupnost, obstaja veliko medgeneracijskega povezovanja, kar otrokom in mladostnikom omogoča, da se počutijo sprejeti v okolju, starejšim pa vpogled v življenje in doživljanje današnje mladine (Strateški načrt Javnega zavoda Mladi Zmaji, 2014).

2.1.2 POPULACIJA OTROK IN MLADOSTNIKOV V ČETRTHIH MLADINSKIH CENTRIH

Četrtni mladinski centri so v prvi vrsti namenjeni predvsem otrokom 2. in 3. triade osnovne šole (Strateški načrt Javnega zavoda Mladi zmaji, 2014), vendar v praksi v center zahajajo otroci in mladostniki zelo širokega starostnega razpona, od osnovnošolskih otrok pa vse tja do starejših, starih 30 let. Kot so zapisali v Strateškem načrtu Javnega zavoda Mladi zmaji (2014), pa večina otrok in mladostnikov, obiskovalcev četrtnih mladinskih centrov, lahko uvrščamo v skupino ranljivih otrok in mladostnikov, kar zaposlenim v centrih predstavlja še večji izziv za pripravo programov ter delo v centrih. V praksi to pomeni, da se v centru zadržujejo ter se udeležujejo aktivnosti otroci in mladostniki, ki prihajajo iz reorganiziranih družin, iz družin s slabšim socialno-ekonomskim statusom, izhajajo iz drugih kulturno-jezikovnih okolij, se soočajo s težavami v procesu izobraževanja, z nezadostno socialno mrežo ali imajo delinkventno preteklost. Zaradi omenjenih razlogov so ti mladi bolj ranljivi kot njihovi vrstniki, ki se ne soočajo s temi težavami in imajo tudi bolj neorganiziran prosti čas.

Na podlagi osebnih izkušenj opravljanja prostovoljskega in študentskega dela v četrtnem mladinskem centru lahko zgoraj omenjeno potrdim. Mladi, ki se zadržujejo v prostorih centra in tisti, ki se udeležujejo aktivnosti v centru, so po navadi mladi, ki prihajajo iz manj spodbudnih okolij in se soočajo s takšnimi in drugačnimi težavami. V četrtni mladinski center, kjer tudi delam, prihaja veliko otrok iz enostarševskih družin, otrok s šolskim neuspehom, tistih, ki so izstopili iz šolskega sistema, otrok in mladih, ki prihajajo iz drugačnih kulturnih okolij (predvsem iz držav bivše Jugoslavije (Srbije, Bosne in Hercegovine in Makedonije)) in tudi tistih, ki so mladoletni prestopniki.

2.2 RANLJIVI OTROCI IN MLADOSTNIKI

2.2.1 OPREDELITEV RANLJIVOSTI

Pojem ranljivosti se je izoblikoval v 90-ih letih 20. stoletja skupaj s pojavom globalizacije, ki je vplivala na preoblikovanje življenjskih stilov in povzročila vse večjo individualizacijo družbe. Proces globalizacije ter individualizacije sta v družbo vnesla negotovost in tveganje, kar je najbolj vplivalo na mlade in na njihove življenjske poteke. Zaradi nejasnih življenjskih potekov mladih in individualizacije življenjskih slogov so se izoblikovale tudi nove oblike

socialnega razlikovanja in izključevanja, ki so najbolj prizadele prav mlade generacije, ki so se bile primorane soočiti z negotovostjo zaposlovanja in tako posledično z novimi oblikami revščine (Ule, 2000). Spremembe, ki so se v družbi dogajale v obdobju 90-ih let 20. stoletja, so povzročile povečano ekonomsko odvisnost mladih in psihosocialno neodvisnost in hkratno podaljševanje mladosti. Odgovornost za lastno življenje se je premaknilo že v obdobje otroštva in tako posledično povzročilo stisko pri otrocih, ki so bili kar naenkrat že zgodaj postavljeni pred pomembne življenjske odločitve. Vse to je med mlade vneslo obremenitev, tveganje, negotovost, neugodje in preobremenjenost. To pa ima za posledico tudi večjo ranljivost mladih (Rener, 2000).

Različni avtorji različno opredeljujejo pojem ranljivosti. Avtorica Ule (2000, str. 43) socialno ranljivost definira kot: *»stopnjevanje težav in kopičenje nerešenih problemov, ki izhajajo eden iz drugega.«* Kot primere navaja: slab šolski uspeh, nizko izobrazbo, slabe zaposlitvene možnosti, materialne, socialne, čustvene ter zdravstvene težave. Avtorji Van Kerckvoordel Vettenburg in Walgrave (1984, v Ule 2000, str. 44) so s pojmom socialne ranljivost opredelili mlade, *»ki so, kadar so v stiku z družbenimi institucijami, bolj izpostavljeni njihovemu nadzoru in sankcijam, kot pa imajo od institucionalnega poseganja koristi.«* Avtor Schuyt (1995, v Ule 2000) je socialno ranljivost opredelil s štirimi kazalci, in sicer agresivno reševanje dejanskih in izmišljenih težav, pasiven odziv na težave, prevzemanje identitete skupine, kateri se posameznik priključi, in psihosocialne oblike odzivanja na težave. Avtor Coler (1997, v Rener 2000, str. 94) pa je socialno ranljivost opredelil s terminom *»mladi, ki imajo težave pri prehodu v odraslost.«* Natančneje pa je te skupine definiral kot mlade s posebnimi potrebami, mlade, ki so pod institucionalnim nadzorom in mlade prestopnike. Avtorica Rener (2000) navaja, da je velikokrat vzrok za družbeno ranljivost mladih to, da prihajajo iz okolij z zmanjšanimi socialno-ekonomskimi zmožnostmi in nižjih družbenih razredov, kar pomeni, da nimajo toliko virov, s katerimi bi razpolagali tekom svojega odraščanja. Pomanjkanje virov in podpore bodisi v družini bodisi v njihovem širšem družbenem okolju (vrstniki, šola in pristočasne aktivnosti) pa takšne mlade naredi bolj občutljive ter manj zavarovane v procesu odraščanja.

Avtorici Kobolt ter Rapuš Pavel (2004) v svojem prispevku kot socialno ranljive opredelita tiste, ki težje dosegajo družbene norme in pričakovanja, ki so v družbi marginalni, neuspešni in pogosto odklonski. Vire socialne ranljivosti pa najdeta v družbenih, socialnih ter

individualnih dejavnikov, kot so slabši socialni in ekonomski status, nizka izobrazba ter okrnjena socialna mreža takšnega posameznika.

Glede na zapisane definicije lahko sklenemo, da je ranljivost težko opredeliti z eno samo definicijo. Na ranljivost otrok in mladostnikov vpliva več dejavnikov: okolje, iz katerega otrok oz. mladostnik prihaja, nepredvidljivi življenjski poteki, ki so značilni za današnjo družbo, šola in širšo družbeno okolje, v katerem se otrok oz. mladostnik nahaja in vsakodnevno preživlja svoj čas. Avtorica Kraševc (2009) je v svojem članku kot razloge za ranljivost mladih navedla družbeno negotovost, revščino in socialno izključenost, brezposelnost, šolo ter šolski (ne)uspeh. Zdi se, da s slednjimi pojmi v celoti zajame opredelitev ranljivosti.

Kadar uporabljamo izraz, da je posameznik socialno ranljiv, je priporočena določena mera naše občutljivosti do uporabe tega izraza. Strinjam se z avtoricama Zaviršek in Škerjanc (2000), ki opozarjata, da lahko opredelitev nekoga kot socialno ranjivega, premesti problem v posameznika in ga še dodatno stigmatizira. Omenjeni avtorici priporočata rabo izraza predvsem v situacijah, ko želimo opozoriti, da lahko sovplivanje dejavnikov (npr. nasilje, brezposelnost, revna družina, pripadnost etnični manjšini ipd.) pripelje do možnosti socialnega izključevanja takega posameznika.

2.2.2 VPLIV RAZLIČNIH DEJAVNIKOV NA RANLJIVOST MLADIH

V naslednjem poglavju želim izpostaviti nekaj najpogostejših dejavnikov, ki vplivajo na ranljivost mladih. Te sem izbrala, ker so po lastnih opažanjih najpogostejši dejavniki ranljivosti populacije mladih v četrtih mladinskih centrih. To so družina, šola in pripadnost manjšini. Izbrani dejavniki vplivajo tudi na ranljivost otrok v empiričnem delu diplomskega dela.

Vpliv družine na ranljivost mladih

»Študije o socialni ranljivost otrok kažejo, da so najbolj ranljivi tisti, ki nimajo podpor v starših in hkrati nimajo nobene druge odrasle referenčne osebe, ki bi ji zaupali« (Jones in Wallace, 1992, v Renner, 2000, str. 105).

Družina je eden najpomembnejših dejavnikov v otrokovem razvoju. Prav zato ni nič nenavadno, da so odnosi v družini in družinska struktura tisti, ki pomembno vplivajo tudi na otrokove zmožnosti v življenju. Tako se otroci in mladostniki, ki doma uživajo podporo družine oz. pomembnih odraslih referenčnih oseb, razvijajo zdravo in lahko izkoristijo življenjske možnosti, ki se jim ponujajo, v primerjavi z otroci in mladostniki, ki tega niso deležni. Pri teh otrocih in mladostnikih je tveganje, da se bo otrok spopadal s kakršnokoli obliko socialnih problemov in se skozi življenje prebijal oteženo. Kaj je torej tisto, kar se dogaja v družini in vpliva na ranljivost otrok in mladostnikov? Avtorica Rener (2000) poudarja, da so to predvsem družbene strukture, kamor spadajo ločitev staršev, enostarševska družina, zaposlenost mater in starševska kriminaliteta ter družinski procesi. Med družinske procese, ki povečujejo ranljivost otrok in mladostnikov v družini, spadajo družbene interakcije, oblike nadzora in discipline, izražanje čustev ter družinska (ne)kohezivnost. Pri tem poudarja večji pomen družinskih procesov kot družinske strukture. Danes, ko živimo v obdobju podaljševanja mladosti, ima dober odnos z družino večji pomen, kot to, kako je družina strukturirana. Študije so pokazale (Rener, 2000), da je podpora družine pri mladih pomembna tudi pri njihovi poklicni poti ter poklicnih aspiracijah. To kaže tudi na to, da imajo tisti mladi, ki niso deležni dovolj veliko podpore doma, pogosteje težave v času izobraževanja.

Vpliv šole na ranljivost mladih

S podaljševanjem obdobja mladosti se podaljšuje tudi obdobje izobraževanja mladih. Zato šola zavzema pomembno mesto v otrokovem razvoju. Dober šolski uspeh otroku odpira številne poklicne možnosti in možnost uveljavitve, medtem ko otroci s šolskim neuspehom doživljajo zaznamovanje in socialno izključenost (Krašovec, 2009). Otroci s slabim šolskim uspehom so ranjivejši kot tisti, ki neuspeha ne doživljajo. Doživljanje neuspeha vpliva tudi na samopodobo otroka in razvoj njegovih socialnih veščin. Avtorica Mencin Čeplak (2000) piše, da je neuspeh otrok povezan s šolo kot ustanovo, ki poudarja tekmovalnost, in uspešnost v šoli enači z uspehom v življenju in obratno, neuspeh v šoli je neuspeh v življenju. Neuspeh v šoli še dodatno poglobi preobremenjenost današnjih otrok in pritisk staršev na uspešnost otrok.

Neuspešen otrok, ki doživlja socialno izključenost, se pogosto umakne, je anksiozen, agresiven in se spopada z nizko samopodobo. Zato je še toliko bolj pomembna opora neformalnih struktur, kot so npr. četrtni mladinski centri, ki lahko takšnemu posamezniku

nudijo primerno spodbudo in voljo, da vztraja in najde rešitve za svoje težave in reševanje šolskega neuspeha.

Vpliv pripadnosti manjšinskim etničnim skupnostim na ranljivost mladih

Šarič (2006, str. 219) je v svojem članku zapisala: *»Učencev iz drugih kulturnih okolij ne moremo obravnavati izolirano ali samo v kulturi, iz katere izhajajo.«* S tem poudarja pomen interakcije med okoljem, iz katerega otrok oz. mladostnik prihaja, in med okoljem, v katerega vstopa. Kulturni okolji se med seboj razlikujeta in novo kulturno okolje, v katerega otrok vstopa, pogosto od njega zahteva, da se mu le-ta takoj podredi. Pričakovanja novega kulturnega okolja, v katerega je otrok vstopil, so velika, prevelika za otroka. Na samo doživljanje in asimilacijo na novo okolje vplivajo še individualne značilnosti tega otroka. Pri otrocih in mladostnikih se vpliv omenjenega dejavnika pokaže predvsem v procesu izobraževanju, kjer se pri otrocih iz drugih kulturnih okolij pojavijo težave pri uporabi jezika, sporazumevanju s sošolci, šolski motivaciji in v prilagojenosti vedenja na novo kulturno okolje. Omenjeni dejavniki otroku v njegovem domačem kulturnem okolju po navadi ne povzročajo težav, v novem kulturnem okolju, ki ima drugačne zahteve, pa se takšen učenec znajde v stiski. Zato je tak učenec pogosto socialno izključen med svojimi vrstniki in je bolj ranljiv kot njegovi vrstniki, ki so bili v novo kulturno okolje učenca rojeni (Šarič, 2006).

Treba je poudariti, da se ti dejavniki med seboj prepletajo in vplivajo drug na drugega. Tako je na primer nek otrok v šoli neuspešen zaradi neurejenih družinskih razmer, ki so lahko tudi na primer posledica tega, da družina prihaja iz drugega kulturnega okolja, kot je tisto, v kateri živi ipd.

Kadar delamo z ranljivimi otroki in mladostniki, ki s seboj nosijo svojo biografijo ter občutke nemoči in odrinjenosti, je pomembno, da se tega zavedamo. Takšnega otroka in mladostnika je treba spodbujati in mu sporočati, *»da je vreden zaupanja, spoštovanja in ljubezni. To v otroku sproža veselje, srečo, radost in ljubezen do sebe, kar mu pomaga, da se učinkoviteje spoprijema s svojimi življenjskimi razmerami«* (Rop, 2008, str. 53).

2.3 LUTKA IN LUTKOVNA DEJAVNOST

2.3.1 LUTKA KOT KREATIVNI MEDIJ PRI DELU Z OTROKI IN MLADOSTNIKI

Z lutko se po navadi otroci srečajo že zelo zgodaj v otroštvu. Lahko jo uporabljajo kot igračo pri vsakdanji igri ali pa se z njo srečajo v obliki lutkovnih predstav. Največkrat jo uporabljajo vzgojitelji v vrtcih, da z njo animirajo otroke, s pomočjo lutke jim pripovedujejo zgodbe ali jo uporabljajo kot eno izmed vzgojnih metod. Lutka ima namreč posebno moč. Moč, da skozi njo spregovorimo in jo uporabimo kot medij, s katerim posredno nekaj sporočamo drugim.

Uporaba lutkovne dejavnosti izhaja iz širšega pojma kreativne dramske vzgoje. Cilj kreativne dramske vzgoje je spodbuditi sodelujočega posameznika, da skozi proces ustvarjanja razvija svoje sposobnosti ter odkriva sebe, kakor poudarja avtorica Korošec (2007). Kreativna dramska vzgoja, ki jo delimo na dramo v vzgoji in kreativno dramo, poudarja proces, skozi katerega gre posameznik. Pri drami v vzgoji je tako poudarek na vživljanju v medčloveške odnose in iskanje različnih odzivov na dogodke, s pomočjo uporabe vnaprej pripravljenih dramskih besedil, ki jih udeleženci tekom procesa preoblikujejo. Medtem ko je pri kreativni drami pomembno predvsem spodbujanje učenja ter osebni razvoj vključenih, ki temelji na improvizaciji (Korošec, 2007). Tako pri drami v vzgoji kot pri kreativni drami lahko uporabimo pripomoček, kot je lutka. Iz vidika vključevanja lutke je uporaba pristopa kreativne drama ustrežnejša, kadar jo želimo uporabiti kot kreativni medij pri delu z ranjivi skupinami otrok, saj nam omogoča, da z njo otrok ali mladostnik spontano raziskuje dogajanje v sebi ter nam razkriva svoja čustva in občutke.

Avtorici Hunt in Refro (1982) izpostavljata pozitivne vidike vključevanja lutke v proces vzgoje in izobraževanja: vključenost otroka v kreativno lutkovno dejavnost spodbuja pozitivno samopodoba otroka, spodbuja razvoj otrokovih verbalnih zmožnosti, otroku nudi medij, skozi katerega lahko na sprejemljiv način sprosti in izrazi svoja čustva in omogoča krepitev socialnih veščin. Lutkovna dejavnost prav tako otroka spodbuja, da skozi lutko razmišlja o različnih življenjskih situacijah ter išče možne rešitve odzivanja nanj.

Vključevanje lutke v proces vzgoje in izobraževanja ima pozitivne vidike za otroke kot tudi za pedagoga, ki lutko uporablja kot medij pri svojem delu. Omenjeni avtorici (1982) izpostavljata, da lutka pedagogu omogoča lažje razumevanje otrokovih občutkov in misli.

Prav tako omogoča krepitev odnosa učenec – pedagog, spodbuja pedagogovo kreativnost in omogoča alternativno metodo učenja.

Tudi avtorja Majaron ter Korošec (2006) izpostavljata pozitivne vidike uporabe lutke pri delu z otroki in mladostniki, in sicer vzpostavljanje socialne korelacije ter omogočanje otroku, da s pomočjo lutke izrazi svoje misli, stališča in s simbolno rešuje svoje probleme. Otrokova izdelava lutke pa vpliva tudi na krepitev otrokovih motoričnih sposobnosti ter razvoj otrokove kreativnosti.

Pomen kreativnih pristopov pri delu z otroki in mladostniki izpostavlja tudi Poštrak (2007). Meni, da je pomembno spodbuditi resurse otrok in mladostnikov, s katerimi delamo. Z uporabo kreativnih pristopov olajšamo komunikacijo med pedagogom in otrokom ter sprostimo naš odnos, kar olajšuje naše delo. Izpostavlja tudi, da lahko tak pristop nezavedno pripelje do učinkovite rešitve problema.

2.3.2 METODE UPORABE LUTKE PRI DELU RANLJIVIMI OTROKI IN MLADOSTNIKI

Kadar delamo s skupino otrok in mladostnikov, ki izhajajo iz manj spodbudnih okolij in so zato bolj ranljivi od svojih vrstnikov, je potrebna dodatna mera občutljivosti ter se je treba posluževati tudi alternativnih oblik dela z njimi, ki dodajo dodano vrednost pri delu z njimi in naše delo na nek način tudi olajšajo. Ti otroci in mladostniki imajo velikokrat zaradi svojih težkih preteklih izkušenj težave z verbaliziranjem svojih čustev in misli ter so tudi pogosto bolj občutljivi kot svoji vrstniki, ki se ne soočajo s težkimi življenjskimi razmerami.

Pomembno je, da najdemo način, s katerim bomo takšnemu posamezniku olajšali komunikacijo z nami in mu omogočili, da svoj stres in frustraciji sprostijo na družbeno sprejemljiv način. Lutka lahko služi kot odličen medij, skozi katerega lahko ti otroci in mladostniki izrazijo svoje stiske. Prav to v svojem članku izpostavljajo tudi avtorice Kobolt, Sitar-Cvetko ter Stare (2005). Lutka nam lahko služi kot pripomoček, s katerim izboljšamo komunikacijo med pedagogom in otrokom oz. mladostnikom, saj lutka posamezniku omogoči, da se izrazi tudi neverbalno.

V procesu nastajanja in uporabe lutke bo le-ta ranljivemu otroku predstavljala ščit in mu omogočila, da si bo z njeno pomočjo upal komunicirati z drugimi in s pedagogom. Kadar

otrok uporablja lutko, se mora z njo zlit, se odpovedati svojemu osebkju in energijo usmeriti v lutko (Korošec, 2002). V praksi to pomeni, da takšno ustvarjanje ranljivemu otroku oz. mladostniku omogoči, da v svetu lutke prevzame drug jaz ter si ustvari življenjske okoliščine, ki so drugačne, spodbudnejše od tistih, v katerih se trenutno nahaja. Tako lutka spodbuja graditev otrokove pozitivne samopodobe, ki je ranljivim otrokom in mladostnikom primanjkuje, ter bogati njihov čustveni in socialni potencial. Otrok se namreč mora vživeti v situacijo lutke in njen način doživljanja. Predvsem socialno izključeni otroci in mladostniki ter šolsko manj uspešni otroci se lahko z ustvarjanjem in uporabo lutke tudi dokažejo. Ta jih motivira, da realizirajo neko idejo tudi v svojem realnem življenju (prav tam).

Za ranljive mladostnike, ki se spopadajo z različnimi stiskami in izključenostjo, je pogosto zastrašujoče, kadar se morajo vživljati v različne vloge, saj le-ti pogosto težje izražajo sebe, svoja čustva in tako posledično tudi težje razširjajo različne vloge v okolju. To je povezano tudi z zmanjšano zmožnostjo komuniciranja z okolico. Uporaba lutke jim daje možnost, da se naučijo sprejemati različne vloge, v katerih se znajdejo, se znajo v skladu z njimi izraziti ter vesti (Emunah, 1995).

Avtorja Majaron in Korošec (2006) izpostavljata sledeča področja razvoja, na katere vplivamo v uporabo lutkovne dejavnosti:

- razvoj domišljije,
- razločevanje med fantazijo in realnostjo,
- razvoj pozitivne samopodobe in krepitev samozavesti,
- oblikovanje socialnih veščin,
- sprejemljiv način izražanja emocij,
- spodbujanje neverbalne in verbalne komunikacije,
- razvoj empatije,
- spodbujanje ustvarjalnosti,
- intelektualni vidik.

Na omenjenih področjih so ranljivi otroci in posamezniki po navadi šibkejši od svojih vrstnikov, zato je treba ta področja krepiti in jim omogočati, da jih razvijajo. Omenjena avtorja (prav tam) podata tudi nekaj primerov iz prakse, kako je lutkovna dejavnost pomembno vplivala na vedenje otrok, ki jih v svojem diplomskem delu uvrščam v ranljive družbene skupine. Izpostavljen je primer tihe, zadržane deklince, ki izhaja iz bosanske družine.

Deklica se je spopadala s socialno izključenostjo v razredu ter z učnimi težavami. Tekom vključitve dela z lutko v okviru pouka je deklica pridobila na samozavesti, saj je dobila potrditev razreda in sošolcev, da je v tem dobra. Deklica si je tako s pomočjo lutkovne dejavnosti krepila samopodobo in pridobila prijatelje v razredu (Majaron, Korošec, 2006).

Zanimiva je tudi metoda poučevanja s pomočjo zgodb pedagoga Egana (1992, v Porenta, 2003). Prepletanje uporabe zgodbe in lutke je lahko učinkovito sredstvo za spodbujanje notranje motivacije otrok in mladostnikov. Omenjena metoda temelji na otrokovem ustvarjanju zgodb, ki jih nato vpletajo v svojo igro z lutko. Ena od možnosti prepletanja zgodbe in lutke je lutka, okrog katere spletemo zgodbo in njene problemske situacije predstavimo otrokom oz. mladostnikom. Otroci nato razrešujejo predstavljeno problemsko situacijo. Ta način otrokom omogoča, da problem raziskujejo bolj sproščeno, saj jim je bil problem predstavljen posredno – s pomočjo medija lutke, ob tem pa se veliko novega naučijo in eksperimentirajo. Uporaba omenjene metode spodbudi otrokovo notranjo motivacijo za reševanje problemskih situacij, pred katere so postavljeni, ter omogoča razvoj otrokove ustvarjalnosti in razvijanje idej. Prav tako lahko otroci posredno dobijo uvid za reševanje lastnih problemskih situacij, v katerih se znajdejo (Porenta, 2003).

Kako lahko torej lutko uporabi tudi mladinski delavec v četrtnem mladinskem centru, kjer se vsakodnevno znajde, obkrožen predvsem z mladimi iz manj spodbudnih okolij, ki jim primanjkuje motivacije za šolsko delo, za spremembe, ki si jih želijo doseči, ko so v stiski, pa nimajo nikogar, da bi jim pomagal najti izhod iz teh stisk? Četrtni mladinski center je večinoma namenjen pristočnim dejavnostim in vanj zahajajo tudi starejši otroci in mladostniki, ki lutko težje sprejmejo za svojo zaradi svoje samokontrole, zato je toliko bolj pomembno, da najprej lutko uporablja mladinski delavec oz. pedagog in se ji le-ta zavestno podredi, kakor omenja tudi Majaron (2002). Šele nato pa v delo z lutko vključi mladostnike in otroke. Tako lahko lutka postane zaupnik. Lutko bi lahko v delo v četrtnem mladinskem centru vključili v obliki lutke kot vsakodnevnega spremljevalca otrok in mladinskega delavca ali v delavniški obliki, pri kateri se otroci in mladostniki seznanijo z lutkami in sami izdelujejo svoje, ki jih uporabijo pri pripravi predstave. Predvsem pa bi lutko lahko uporabili pri delu z učno manj uspešnimi otroki, ki prihajajo v mladinski center po učno pomoč. Lutka naj bo uporabljena kot didaktični pripomoček, kot kreativni medij, ki nam olajšuje delo in pomaga pri vzpostavljanju vsakodnevnega stika. Naloga mladinskega delavca ni, da igra

terapevtsko vlogo, temveč da zna prepoznati, kaj mu otrok oz. mladostnik s pomočjo lutke sporoča in je pozoren na njihovo igro. Tako bo lahko prepoznal, kdaj je otrok v stiski.

2.3.3 ZNAČILNOSTI PROCESA UPORABE LUTKE Z RANLJIVIMI SKUPINAMI OTROK IN MLADOSTNIKOV

Kadar uporabljamo lutko kot didaktični pripomoček oz. kreativni medij pri delu z ranljivimi družbenimi skupinami, je dobro slediti določenim smernicam dela. Lutko in lutkovno dejavnost lahko uporabljamo v različne namene, in sicer za sproščanje, osebnostno rast in razvoj, spreminjanje vedenjskih vzorcev in navad, lajšanje komunikacije in razumevanje, izboljšanje lastnega doživljanje, dvig pozitivne samopodobe itd. Pomembno je, da je lutka medij, s pomočjo katere lahko spoznamo marsikaj o sebi, tudi naše napake. Kadar delamo z otroki in mladostniki, bodo ti lažje sprejeli ta spoznanja s pomočjo lutke, saj ta ni tako zastrašujoča, nas posluša in tolaži ter je zabavna (Bastasić, Sitar-Cvetko, 2005).

V literaturi najdemo različne smernice, ki nam jih podajajo različni avtorji. Večkrat se uporaba lutke in lutkovne dejavnosti enači z lutkovno terapijo, zato moramo biti pedagogi pri svojem delu z lutko še posebej pozorni, da ne preidemo na terapevtsko področje, za kar nismo usposobljeni. V nekaterih pogledih se terapevtska uporaba in didaktična uporaba stikata in lahko prvine terapevtske uporabe in didaktične uporabe mešamo med seboj, vendar je osnovni namen uporabe povsem drugačen. Lutkovna terapija se uporablja predvsem za pomoč pri diagnosticiranju težav otrok in mladostnikov in kot pomoč v terapiji pri lajšanju in odpravljanju teh težav (Lukman, 2010).

Avtorica Brezničar (2014) nam podaja nekaj smernic za vključevanje lutke pri procesu psihološke obravnave. Poudarja, da je na začetku smiselno identificirati frustracije in težave posameznika, s katerim delamo. Ta korak je smiseln, da se izognemo morebitnim napačnim interpretacijam ter prehitrim zaključkom v procesu dela. Avtorica (prav tam) nam za to predlaga, da pred pričetkom dela opravimo trening empatije, s katerim se postavimo v položaj posameznika ter skušamo predvideti njihovo razmišljanje. Nadalje je treba izluščiti težave, ki smo jih zaznali in s katerimi se srečujejo ranljive skupine oseb, s katerimi delamo. Nato si izberemo področje, na katerem želimo s to osebo delati in pri delu uporabiti lutko. Ko opravimo te predhodne korake, lahko pričnemo vpeljevati dramsko vzgojo ter uporabo lutke. Kadar želimo konkretno iskati rešitve na dane problematizirane situacije, potem je smiselno s

posamezniki tudi oblikovati zgodbo, s pomočjo katere bomo problematizirali situacije ter osmišljali rešitve. Pri pisanju zgodb je treba upoštevati naslednje korake: definiranje problema; izbira oseb, kraja, časa in potek zgodbe. Šele nato lahko pričnemo z vpeljavo dialogov, v katerih situacije zaigramo in iščemo rešitve. Le-te je smiselno na koncu vsebinsko poudariti in prenesti na vsakodnevne življenjske situacije posameznika.

Medtem ko avtorica Brezničar predstavi predvsem proces uporabe lutke z vidika psihološke obravnave, avtorici Hunt in Renfro (1982) predstavita tehnike uporabe lutke in lutkovne dejavnosti. Slednje so sicer namenjene predvsem uporabi v razredu, vendar jih lahko z nekaj prilagoditvami vnesemo tudi v delo v mladinskem centru in v delo z ranljivimi družbenimi skupinami.

Aktivnosti so sledeče:

- **spontana igra z lutko** se pri otrocih in mladostnikih zgodi sama, brez prisotnosti in posredovanja odrasle osebe, učitelja ali pedagoga in je odlična, da je pedagog samo zunanji opazovalec;
- **priprava prizora z lutko** poteka pod nadzorom učitelja ali pedagoga. Prizori so lahko vnaprej pripravljene ali improvizirane, vanje pa vpeljemo elemente kreativne drame;
- **pripovedovanje z lutko** po navadi poteka prosto in ga izvaja pedagog skupaj z otroki in mladostniki. Pri tem lahko določen problem poglobimo in ga izpostavimo;
- **pogovarjanje z lutko** je metoda, s katero lahko omogočimo prosto izražanje čustev in misli. Predvsem se uporablja za izboljšanje komunikacije med pedagogom in otrokom;
- **učenje in poučevanje z lutko** se lahko uporabi za izboljšanje razumevanja učne snovi;
- **izdelava lutke** je lahko uporabljena kot uvod v lutkovno dejavnost. Otroku oz. mladostniku omogoči prostor za izražanje svoje ustvarjalnosti, za izboljšanje motoričnih sposobnosti ter izražanja samega sebe, svojih misli ali čustev.

Omenjene metode so najbolj uporabljene, kadar jih med seboj prepletamo in povezujemo.

Avtorja Majaron in Korošec (2006) izpostavljata pomen samega procesa z lutko in ne toliko končnega izdelka. Pedagog se mora zavedati, da so pomembni cilji, ki si jih zastavimo na začetku vpeljave lutkovne dejavnosti, saj bomo le tako lahko osmislili uporabo dejavnosti. Proces uporabe lutke je veliko bolj efektiven, če lutko ustvari otrok oz. mladostnik sam, saj lahko ustvari lutko na svojstven način in ji vdahne karakter na njemu lasten način.

To, da lutka ustvarimo in poznamo metode, po katerih lahko z njo delamo, še ni dovolj za učinkovito uporabo lutkovne dejavnosti. Dobro je, da poznamo osnove lutkovne animacije, ki omogoča, da lutka oživi v rokah pedagoga in v rokah otrok oz. mladostnikov. Pri sami lutkovni animaciji gre za to, da se s pomočjo različnih osnovnih vaj naučimo, kako lutko držati in se z njo gibati po prostoru, kako dajemo glas lutki in kako z njo izražamo čustva (Vižintin, 2014). Osvajanje osnov lutkovne animacije nam omogoči, da se z lutko povežemo, v njo prenesemo svojo energijo in jo oživimo.

2.3.4 VRSTE LUTK PRI UPORABI LUTKOVNE DEJAVNOSTI

Pri lutki, ki jo uporabljamo ali ustvarimo v procesu lutkovne dejavnosti, je v ospredju odnos med lutko in otrokom in ne estetska vrednost lutke, zato je pomembno, da je lutka, ki jo pri lutkovni dejavnosti uporabljamo, preprosta.

Najpreprostejša lutka, ki jo lahko uporabimo, so kar deli našega telesa. Uporabimo lahko svoje prste, roke, komolce in kolena. Tem lahko dodamo kakšne dodatke in preprosto narišemo kaj na njih (Majaron, 2000). Če želimo ustvariti svoje lutke, lahko za izdelavo uporabimo najrazličnejše materiale: od papirja, kartona, starih nogavic, do kuhalnic ipd., skratka, prepustimo se naši domišljiji in ustvarjalnosti. Lahko pa uporabimo že izdelane lutke, ki jih kupimo.

Kadar lutke izdelujemo sami ali jih izdelujemo skupaj z otroki in mladostniki in želimo le-te uporabiti kot pripomoček v didaktične namene, takrat moramo upoštevati nekaj smernic za izdelavo le-teh. Upoštevati je treba populacijo, s katero bomo lutke izdelovali oz. jo bomo pri delu z njimi uporabljali (otroci, mladostniki, starostniki, osebe s posebnimi potrebami ipd.). Nadalje je treba upoštevati tudi izbiro likovne tehnike ter materialov, ki bodo najprimernejši za ciljno skupino. V namen didaktične uporabe lutke je najprimernejša ročna oz. mimična lutka, saj jo lahko uporabljamo brez paravana. Že sama izdelava ročnih lutk je zelo enostavna, saj jih lahko izdelamo že iz nogavic in uporabimo preproste dodatke, kot so lesene ali stiroporne kroglice za očesa ter volno za lase (Šušteršič, 2014). Seveda lahko uporabimo tudi druge vrste lutk, kot so lutka na palici, mimična lutka, namizna lutka ali javajka, vendar so te zahtevnejše za uporabo.

3. EMPIRIČNI DEL

3.1 OPREDELITEV PROBLEMA

V diplomskem delu raziskujem, kako lahko lutkovno dejavnost izpeljemo v okviru dejavnosti z otroki in mladostniki v četrtnem mladinskem centru. Zanima me, kako se otroci in mladostniki odzovejo na lutko in kako lutka vpliva na njihovo vedenje in razmišljanje. Ker v četrtni mladinski center dnevno prihajajo otroci z različnimi biografijami, lahko med njimi najdemo tudi takšne, ki zaradi svojega šibkega socialno-ekonomskega statusa, neugodnih družinskih razmer, šolskega neuspeha, pripadnosti etnični manjšini in drugih dejavnikov izstopajo s svojim vedenjem in so bolj ranljivi kot ostali otroci in mladostniki, ki se s temi težavami ne soočajo. Zaposlenim v četrtnem mladinskem centru delo s temi otroki in mladostniki predstavlja poseben izziv (Strateški načrt Javnega zavoda Mladi zmaji, 2014). Lutka, kot nek medij, kot posrednik med otrokom oz. mladostnikom ter med mladinskim delavcem oz. pedagogom, lahko olajša delo z omenjeno populacijo otrok oz. mladostnikov in našemu delu doda dodano vrednost. Pri tem se je pomembno zavedati vplivov, ki jih ima uporaba medija na otroke oz. mladostnike in značilnosti samega procesa uporabe lutke, saj lahko le tako dosežemo, da ima naša lutkovna dejavnost nek namen in lahko z njo dosežemo vzgojne cilje. Lutka ima lahko ob pravi uporabi magično moč in otroke oz. mladostnike spodbudi k razmišljanju, ustvarjalnosti, drznosti, reševanju problemskih situacij in kakor zapiše Majaron (2000, str. 35): *»Ob »živi« lutki, ni več prostora za poudarjen otrokov ego, in obratno – sramežljivi otroci bodo zbrali dovolj poguma, ko se bodo »skriti« za lutko pokazali občinstvu.«*

3.2 CILJI RAZISKOVANJA

V diplomskem delu predstavljam značilnosti in načine vključitve lutke pri delu z otroki oz. mladostniki v četrtnem mladinskem centru. Posebej sem se osredotočila na otroke oz. mladostnike, ki so zaradi življenjskih okoliščin, s katerimi se soočajo, ranljivejši od vrstnikov, ter na aktivnosti, ki jih z različnimi vrstami lutk lahko uporabimo pri delu z njimi. Raziskala sem odzivanje otrok oz. mladostnikov na uporabo lutke in iskala morebitne razlike, ki so se pojavile pri izkušnji uporabe lutke (v sprejemanju in doživljanju) pri otrocih oz. mladostnikih, ki spadajo v skupino ranljivih otrok oz. mladostnikov ter pri tistih otrocih oz. mladostnikih, ki imajo urejene razmere in jih zato ne opredeljujemo kot ranljive.

3.3 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

V okviru svoje diplomske naloge si zastavljam naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Katere so značilnosti procesa uporabe lutke kot kreativnega medija pri socialno-pedagoškem delu z otroki oz. mladostniki?
2. Katere so značilnosti odzivanja otrok oz. mladostnikov na uporabo lutke?
3. Ali se pojavljajo razlike pri izkušnji uporabe lutke (v sprejemanju in doživljanju) pri otrocih oz. mladostnikih, ki spadajo v skupino ranljivih otrok oz. mladostnikov ter pri tistih otrocih oz. mladostnikih, ki imajo urejene razmere in jih ne opredeljujemo kot ranljive?

3.4 RAZISKOVALNA METODOLOGIJA

V empiričnem delu sem uporabila kvalitativni pristop in akcijsko metodo raziskovanja. Za kvalitativni pristop sem se odločila, ker mi omogoča celosten pogled v doživljanje otrok oz. mladostnikov, ob vpeljavi lutke za delo z njimi. V kvalitativnem raziskovanju je cilj, da preučimo subjektivna doživetja posameznika in interpretacijo pomenov, ki jih posameznik dani situaciji pripiše. Akcijska metoda raziskovanja pa omogoča proučevanje konkretne situacije v čim bolj naravnem okolju (Vogrinc, 2008).

3.4.1 VZOREC IN POSTOPEK IZBIRE

Vzorec zajema štiri uporabnike četrtnega mladinskega centra Zalog, stare med 10 in 18 let. Dva izmed uporabnikov prihajata iz družine z nižjim socialno-ekonomskih statusom, med njima eden spada v 2. generacijo priseljencev, drugi pa ima za seboj kaznivo dejanje. Zaradi prej omenjenih dejavnikov ju opredeljujem kot ranljivejša v primerjavi z ostalimi uporabniki, ki so sodelovali v dejavnosti.

Vzorec je namenski, saj sem osebe k sodelovanju povabila z določenim namenom. Najprej sem kontaktirala koordinatorja četrtnega mladinskega centra Zalog, da sem pridobila njuno dovoljenje za izvajanje lutkovnih delavnic ter da smo uskladili datume izvajanja le-teh. Po privolitvi sem se podala v zbiranje udeležencev delavnic. Ker že nekaj časa sodelujem s četrtnim mladinskim centrom, poznam otroke oz. mladostnike, ki redno prihajajo v center in

njihove biografije, kar mi je olajšalo delo pri izbiri vzorca. Uporabnike, ki so sodelovali v dejavnosti, sem sama osebno povabila k sodelovanju in jim razložila, kako bo dejavnost izvedena, kaj bomo počeli in zakaj bodo pridobljeni podatki uporabljeni. Dva od teh uporabnikov sta se delavnici pridružila samovoljno, saj sta bila v centru v času delavnic. Vsem sodelujočim v izvedeni dejavnosti sem zagotovila anonimnost, zato ne uporabljam njihovih imen, ohranila pa sem samo starost sodelujočih.

3.4.2 RAZISKOVALNI INSTRUMENT TER POSTOPEK ZBIRANJA PODATKOV

Pri raziskovanju sem uporabila anekdotske zapiske lastnih opažanj, zapise zgodb, ki so nastali v okviru lutkovnih delavnic, pisne refleksije vključenih o njihovi izkušnji uporabe lutke ter mnenji koordinatorjev. Izdelke (lutke), ki so nastali v okviru lutkovnih delavnic, sem dokumentirala v obliki fotografij.

Podatki so bili zbrani na treh zaporednih delavnicah, ki so potekale v prostorih četrtnega mladinskega centra Zalog. Delavnice so potekale dva petka v juliju ter prvi petek v avgustu, med 15.00 in 16.30 in so trajale 1,5 ure. V času delavnic je bil center sicer odprt za vse obiskovalce, vendar zaradi poletnih počitnic vanj prihaja manj otrok oz. mladostnikov kot običajno. Tako v centru v času delavnic ni bilo drugih obiskovalcev kot le udeleženci delavnic. Pri vodenju delavnice sem se tudi sama aktivno vključila v aktivnosti. Skupaj z udeleženci sem izdelovala lutko in pisala zgodbe, sodelovala sta tudi koordinatorja četrtnega mladinskega centra.

3.4.3 POSTOPEK OBDELAVE PODATKOV

Podatki so bili pridobljeni na treh posameznih srečanjih, ki sem jih izvedla z omenjenim vzorcem otrok oz. mladostnikov. Pred samim izvajanjem delavnic sem naredila načrt izvajanja v skladu s cilji ter z raziskovalnimi vprašanji. V načrtu sem opredelila posamezne korake izvajanja delavnic ter časovni okvir.

Podatke sem obdelala z metodo kvalitativne analize. Najprej sem s pomočjo fotografij, ki so nastale na 1. delavnici izdelovanja lutk, predstavila ter opisala nastale lutke udeležencev. Lutke sem povezala z zgodbami, ki so jih udeleženci ustvarili na 2. delavnici, s svojimi

lastnimi opažanji ter z anekdotskimi zapisi. Prikazane rezultate sem interpretirala ter povezala s teoretičnimi spoznanji. Podala sem tudi refleksijo o svojem doživljanju delavnic.

3.5 ANALIZA IN INTERPRETACIJA REZULTATOV

3.5.1 PREDSTAVITEV POTEKA DELAVNIC

Izvajanje delavnic v četrtnem mladinskem centru je lahko velik izziv, predvsem zato ker center deluje kot velika »dnevna soba«, kamor prihajajo otroci oz. mladostniki. Velikokrat tudi ne veš, kdo bodo udeleženci tvoje delavnice. Tako je tudi bilo pred mojo prvo delavnico. Nekaj otrok oz. mladostnikov sem sama osebno povabila na delavnico in kljub potrditvi udeležbe do izvedbe delavnice nisem bila prepričana, ali se bodo vabilu odzvali. Štirje od povabljenih so se povabilu odzvali, dva od udeležencev pa sta se delavnicam pridružila samoiniciativno, saj sta bila ravno v času prve delavnice v mladinskem centru. Pri izvajanju delavnic mi je bilo pomembno, da ustvarim dobro neformalno vzdušje, saj je četrti mladinski center v prvi vrsti namenjen predvsem preživljanju prostega časa.

1. DELAVNICA

Prva delavnice je bila namenjena spoznavanju lutk in izdelavi le-te. Na delavnico sem prinesla svojo že izdelano lutko, ki sem jo predstavila udeležencem. Nato smo s pomočjo že pripravljenih polizdelkov izdelali vsak svojo ročno lutko. Za izdelavo lutke so torej udeleženci uporabili pripravljene polizdelke, kot so glava, vrat, oči, nos in ušesa, ki so jih morali samo ustrezno sestaviti. Sami pa so morali izdelati oblačilo, lutki narediti lase, ji narisati usta ter ji po želji dodati razne dodatke. Ob koncu delavnice sem udeležencem predstavila tudi pravilni način držanja ročne lutke, udeleženci pa so jih že preizkusili tudi oživeti.

2. DELAVNICA

Na drugi delavnici so se udeleženci vživljali v svojo lutko ter o njej skušali zgraditi svojo zgodbo. Pri ustvarjanju zgodbe sem udeležencem podala le nekaj ohlapnih smernic, saj jih nisem želela omejevati ali vplivati na njih pri ustvarjanju zgodbe. Prav tako sem želela spodbuditi njihovo domišljijo.

3. DELAVNICA

Na tretji delavnici so udeleženci lahko svojo zgodbo prebrali ali pa tudi ne. Zgodbo so lahko s pomočjo lutke tudi zaigrali ter se tako preizkusili v animaciji lutke. O zgodbah sem nato vodila pogovor. Sledil je zaključek delavnice z izpolnjevanjem refleksijskih vprašalnikov.

3.5.2 PREDSTAVITEV IZDELKOV DELAVNIC

V času delavnic so udeleženci izdelali lutke ter predstavili zgodbo svoje lutke. V nadaljevanju bom s pomočjo fotografij predstavila nastale izdelke ter opažanja tekom izdelave le-teh.

Slika 1: lutka št. 1 (avtorica fotografije Tjaša Bračič)

Lutko na sliki 1 je izdelala najmlajša udeleženka delavnic. Stara je 10 let in pol in se je delavnice udeležila s svojo sestro. Pri izdelavi lutke je potrebovala nekaj moje pomoči ter spodbude. Lutki je dodala tudi modne dodatke, kot je ogrlica ter cikcak robove na obleki. Poimenovala jo je Taja ter jo opisala kot 12-letno deklico, ki rada je čokolado. V zgodbo o lutki je zapisala, da si je lutka kupila ogrlico in zanjo porabila ves denar. Mama ji zato ni več

želela dajati žepnine in ji je dejala, da bo žepnino dobila, ko neha jesti čokolado. Zato je deklica pričela jesti solato.

Deklica je bila ob pričetku delavnic precej plašna ter zadržana. Sklepala sem, da je to posledica tega, ker je bila najmlajša udeleženka. Na naslednjih srečanjih se je bolj sprostila, še zmeraj pa se je raje držala v ozadju in ni želela izstopati.

Slika 2: lutka št. 2 (avtor fotografije Marko Taljan)

Lutko na sliki 2 je izdelal fant, star 15 let. Fant se sooča s težkimi življenjskimi razmerami, izhaja namreč iz družine s šibkim socialno-ekonomskim statusom in spada v 2. generacijo priseljencev. Svojo lutko, ki ima veliko detajlov, je izdeloval zelo zavzeto. Za izdelavo si vzel največ časa in bil zelo natančen. Napravil ji je šal, usta pa je izdelal iz volne. Obleko je krojil po meri, saj je želel, da ima njegova lutka pravo obleko, »ker je fant«. Lutki je oblikoval prav posebno frizuro, ki je po njegovem mnenju »po zadnjih modnih smernicah«. Pri sestavljanju zgodbe o lutki je bil zelo skromen in o njej ni želel deliti podrobnosti. Izvedeli smo le, da je lutka fant in da je rad urejen, zato se ureja po zadnjih modnih smernicah.

Slika 3: lutka št. 3 (avtorica fotografije Tjaša Bračič)

Lutko št. 3 (slika 3) je izdelal fant, star 19 let. Njegova lutka ima veliko detajlov, kot so spletene kite v laseh, lase treh barv, ki so speti v čop, velik nasmeh, obleki je dodal tudi kapuco. Ni se mogel odločiti, kaj je njegova lutka, zato jo je poimenoval kar super junak, ki je podoben Harry Potterju¹.

Lutko je izdelal udeleženec, ki najprej na delavnicah sploh ni želel sodelovati. Ko sem ga povabila k delavnicam, je dejal: *»tam maš mlajše, to ni za mene«*. Ko smo pričeli z izdelovanjem lutk, pa se nam je kar pridružil in začel izdelovati svojo lutko.

¹ Harry Potter je književni junak iz istoimenske serije knjig in filmov. Je najstniški čarovnik, ki se v svojih zgodbah bori proti zlu.

Slika 4: lutka št. 4 (avtorica fotografije Tjaša Bračič)

Lutko na sliki 4 je izdelal udeleženec delavnic, star 17 let. Fant se sooča s socialno-ekonomsko šibkim položajem družine, s šolskim neuspehom, za seboj ima tudi kaznivo dejanje. Zaradi omenjenih dejavnikov ga v nalogi opredeljujem kot bolj ranljivega. Lutke ni izdelal na klasičen način kot ostali. Njegova lutka ni ročna lutka, temveč je prilepljena na karton. Ima pa vrtljivo glavo. Obleko ji kar narisal, in sicer je oblečena v Adidas športno oblačilo. Ima tudi prav posebno frizuro, ki je narejena iz starega kabla, ki jo je udeleženec tekom delavnice našel v centru in jo uporabil. Lutki je fant pripisal identiteto kriminalca, ki je v zaporu. Zakaj je v zaporu, nismo izvedeli. Na lutko je bil fant zelo ponosen, kar je večkrat tudi izjavil. Lutki je dodal veliko dodatkov, kot npr. v roke ji je dal cigareto. Ko smo ostali udeleženci delavnice izjavili: *»Cigaret pa mu res ne pristaja, bolj nam je všeč brez!«*, je odstranil cigareto in lutki v roko vtaknil skalpel, s katerim smo si pomagali pri izdelavi lutk. S skalpelom v roki, jo je poimenoval *»moja lutka je zdaj morilec«*. Med delavnico je lutki dal tudi svojo zapestnico okrog vratu in rekel: *»Glej, zdaj ma moja lutka še lanac.²«* Na koncu pa se je odločil, da bo lutko pustil kar brez dodatkov. Med mojim fotografiranjem lutke je želel, da prikažem vse lutkine zmožnosti, kako lahko npr. vrti glavo, kakšno frizuro ima lutka,

² Ogrlica, v bosanščini.

kakšen nasmeh ima ipd. Večkrat je izjavil *»tako slikaj, da se bo vse vidlo, vsi efekti, daj glavo pokaži, pa od zadaj ga še slikaj«*. Lutka je izdelek fanta, ki se sprva ni želel pridružiti delavnicam. Kasneje pa se je kar samoniciativno pridružil in pričel izdelovati lutko. Med tem je večkrat koordinateljema omenil: *»sta vidla, dns sodelujem na delavnici«*. Omenjeni mladostnik namreč na delavnicah zelo redko sodeluje. Zdelo se je, da je iskal njuno pohvalo in potrditev za udeležbo, kar sta mu koordinatorja tudi dala. Lutko ni želel izdelati na klasičen način, zato jo je izdelal kar na svoj način in uporabil materiale, ki jih je tekom delavnice našel v prostorih centra. Lutka je po mnenju koordinatorjev ključna lutka teh delavnic. Z svojo udeležbo je presenetil tako mene kot koordinatorja, saj se po navadi ne udeležuje delavnic v mladinskem centru.

Slika 5: lutke ustvarjene na lutkovnih delavnicah (avtor fotografije Marko Taljan)

Slika 5 prikazuje vse lutke, ki so jih ustvarili udeleženci delavnic, tudi lutki koordinateljev mladinskega centra, ki sta se aktivno vključila v delavnice in tako pomagala spodbujati udeležence. Njuna prisotnost je pomagala ustvariti sproščeno vzdušje, obenem pa sta z udeleženci krepila odnos.

3.5.3 INTERPRETACIJA REZULTATOV

V nadaljevanju bom podala interpretacijo rezultatov delavnic ter odgovorila na raziskovalna vprašanja, ki sem si jih zastavila pred raziskovanjem. Proces lutkovnih delavnic v četrtnem mladinskem procesu mi je omogočil, da povežem predelano literaturo s področja lutkovne dejavnosti in socialne ranljivosti s praktičnimi spoznanji. S pomočjo procesa opazovanja lutkovne dejavnosti in udeležnosti v njej sem prišla do nekaterih pomembnih zaključkov, ki jih povezujem s teoretičnimi spoznanji.

Značilnosti procesa uporabe lutke kot kreativnega medija pri socialno-pedagoškem delu z otroki in mladostniki

Izpostavim lahko naslednje značilnosti procesa uporabe lutke pri delu z otroki in mladostniki, ki sem jih spoznala v času svojega raziskovanja. Pri uporabi lutke se mora pedagog zavedati, da mora v proces dela v veliki meri vložiti tudi sebe in se lutki predati tudi sam. Le tako bo spodbudil otroke in mladostnike k njihovi aktivni participaciji v procesu uporabe lutke. Avtorja Majaron in Korošec (2006) sta zapisala, da s tem otroku oz. mladostniku omogočimo, da nas zagleda v drugačni luči. Manj nas doživlja kot avtoriteto in bolj kot nekoga, ki prinaša veselje, sproščenost ter igro. Nadalje bi želela izpostaviti tudi fleksibilnost pedagoga v procesu lutkovne dejavnosti. Le-ta mora otroku oz. mladostniku dovoliti uporabo svoje domišljije ter ustvarjalnosti. To se je v tekom delavnic v mladinskem centru pokazalo predvsem v primeru fanta, ki je svojo lutko ustvaril na povsem drugačen način kot ostali udeleženci. Če bi posegla v njegov proces ustvarjanja lutke in zahtevala od njega, da lutko ustvari po določenih kriterijih, bi morda lahko ta mladostnik izgubil motivacijo za nadaljnjo sodelovanje pri delavnicah. Prav tako o njem ne bi izvedela toliko, kot sem. Kot pomembno značilnost procesa uporabe lutke pri delu z otroki oz. mladostniki bi želela izpostaviti tudi pomen lutke za vzpostavljanje sproščenega vzdušja ter za razbijanje napetosti. Pri delavnicah se je to pokazalo predvsem v tem, da je bilo prisotnega veliko smeha, udeleženci so se med seboj spodbujali, šalili, nekje vmes med delavnicami je eden izmed udeležencev tudi izjavil: *»V bistvu je to zabavno. Te lutke so res smešne.«* Na pomen poustvarjanja zabavnega in sproščenega vzdušja v procesu uporabe lutkovne dejavnosti nas opozarja tudi avtorica Brezničar (2014).

Uporaba lutke pedagogu omogoči, da udeležene otroke oz. mladostnike bolje spozna, spozna njihovo razmišljanje, čustva in doživljanje, ker lutki zaupajo bolj, saj velja *»Lutka pa je eden*

izmed njih – z enakimi težavami, z enakimi strahovi, z enako željo po igri.» (Korošec, 2002, str. 45). Zraven vseh omenjenih značilnosti bi omenila še otrokovo oz. mladostnikovo krepitev fizičnih spretnosti ter domišljije, na katere sem tekom svojega raziskovanja vplivala z delavnico izdelovanja lutke ter s pisanjem zgodbe o njih. Lutka pedagogu tudi omogoči, da bolje spozna interese otrok oz. mladostnikov.

Zagotovo pa pri uporabi lutke pri delu z otroki in mladostniki veliko pripomore to, da ima pedagog, preden začne uporabo lutke, z udeleženci že vzpostavljen določen odnos. Sama si ne predstavljam, da bi izvajala omenjene delavnice, če ne bi teh otrok oz. mladostnikov že prej poznala in oni mene. Menim, da je to pripomoglo k sproščenosti ter pristnosti udeležencev. Prav tako je za pedagoga, ki želi izvajati lutkovno dejavnost, nujno, da pozna osnove lutkarstva ter tehnike izdelave in animacije lutke, saj lahko tako lutko pravilno uporabi in z njo dela.

Značilnosti odzivanja otrok in mladostnikov na uporabo lutke

Ko sem udeležencem na prvi delavnici predstavila svojo lutko, so mi takoj pričeli postavljati vprašanja, kot sta »*Kdaj si jo pa naredila?*« in »*A ima ime?*«. Lutka mi je tako omogočila, da sem z njeno pomočjo »prebila led« pri prvem stiku z udeleženci delavnice. Nanjo so se odzvali pozitivno in so bili radovedni. O podobnih učinkih pišeta tudi avtorici Hunt in Renfro (1982).

V procesu ustvarjanja sem opazila, da otroci in mladostniki projicirajo del sebe v ustvarjanje lutke tako svoje vizualne kot osebnostne lastnosti. Otroci in mladostniki so ustvarjali lutke, ki so bile vizualno precej podobne njim samim. Lutkam so naredili frizure, ki so bile podobne njihovim dejanskim frizuram, dodajali so jim modne dodatke, ki so jih imeli tudi sami. Sklepala sem, da so se vključeni otroci in mladostniki identificirali s svojimi lutkami ter se skozi lutko samoizrazili. To se po mnenju nekaterih avtorjev (Majaron, Korošec, 2006; Hunt, Renfro, 1982) pogosto zgodi v procesu ustvarjanja lutke. V nadaljevanju predstavljam primere lutk, v katerih sem to opazila. Lutka št. 2, kjer je fant želel, da je lutka oblečena po zadnjih modnih smernicah in da je urejena. Lutka št. 1., kjer je deklica tudi v zgodbi zapisala, da lutka rada je čokolado, vendar staršem to ni všeč. Predvsem pri deklici, ki je izpostavljala, da lutki starši ne želijo dati denarja, ker se prehranjuje nezdravo, lahko domnevamo, da je morda deklica v lutki predstavila del sebe. Te domneve bi bilo treba preveriti z nadaljnjimi vprašanji, česar pa jaz nisem storila, saj je nisem želela izpostavljati pred drugimi udeleženci.

Naslednji primer je fant, ki je ustvaril lutko št. 4 in ima izrečen vzgojni ukrep s strani centra za socialno delo. O tem sva se veliko pogovarjala, kadar sem delala v mladinskem centru. Zanimivo je, da je ustvaril lutko kriminalca. Fant izhaja iz slovenske družine, njegovo družbo predstavljajo predvsem fantje, ki spadajo v 2. generacijo priseljencev in prihajajo iz držav bivše Jugoslavije. Ker večina fantov njegove družbe prihaja v mladinski center in jih poznam, sem opazila, da se je sedaj, ko je bil sam, zelo trudil, da bi se vedel, tako kot se po navadi oni. Uporabljal je veliko bosanskih izrazov in želel s svojim vedenjem izstopati med drugimi. Tudi za svojo lutko je dejal, da je to » *en čole*³, ki mu v lajfu ni šlo vse ok, pa se je odloču, da bo mal postran delu, evo vidi ga zdej, taprav kriminalc, u zaporu.« Mladostnik je tako povezal slabše življenjske okoliščine z identiteto kriminalca. Ko sem želela z njim nadaljevati pogovor in se mu postavljala vprašanja, kot je »*Kaj pa je naredil takšnega, da je v zaporu?*«, mi mladostnik nanje ni želel odgovoriti. Odgovoril je le: »*ma neki tam, ovo ono.*« V procesu somoizražanja s pomočjo lutke se pogosto zgodi tudi, da otroci in mladostniki s pomočjo lutke izrazijo lastnosti in sposobnosti, ki jih sami morda nimajo, pa bi jih želeli. Lutka jim tudi omogoči, da izrazijo svoja čustva in razmišljanje (Majaron, Korošec, 2006).

Opazila sem, da je lutka pomembno motivirala udeležence, da se potrudijo in naredijo dober izdelek. Udeleženci so med delavnicami velikokrat vprašali: »*Ti je vseč moja lutka, je dobra?*« Potrebovali so tudi priznanje drugih, da je lutka dobro narejena in je ostalim vseč. Lutka je na otroke oz. mladostnike delovala spodbujevalno. Spodbujala je tako njihovo domišljijo, ustvarjalnost kot tudi razmišljanje.

Razlike pri izkušnji uporabe lutke (v sprejemanju in doživljanju), pri otrocih in mladostnikih, ki spadajo v skupino ranljivih otrok in mladostnikov ter pri tistih otrocih in mladostnikih, ki imajo urejene razmere in jih ne opredeljujemo kot ranljive

Med delavnicami sem bila pozorna tudi na morebitne razlike, ki bi se tekom procesa pojavile pri izkušnji uporabe lutke pri udeležencih, ki so zaradi različnih dejavnikov bolj ranljivi od ostalih. Pri svojem vzorcu sem opredelila dva izmed udeležencev kot bolj ranljiva. Pri tem je izstopal predvsem fant, ki je naredil lutko št. 4. Že takoj na začetku je bil uporen in je izbral način izdelave lutke, ki je bil povsem drugačen od ostalih. Tudi pri izbiri materialov je izbral druge materiale. Potreboval je veliko več priznavanja, da je njegova lutka dobro narejena in da je vseč ostalim. Njegova nenehna težnja k pohvali in priznavanju drugih, da je dobro

³ Slengovski izraz, ki ga omenjeni mladostniki velikokrat uporabljajo, da z njim imenujejo osebo.

izdelal lutko, je morda posledica njegovih življenjskih neuspehov, s katerimi se sooča, kar v svojem delu omenja tudi Krašovec (2009). Edino on je lutki pripisal negativno identiteto, identiteto kriminalca, ki morebiti kaže na njegovo zmanjšano samopodobo, kar je prav tako po mnenju nekaterih avtorjev (Krašovec, 2009; Mencin-Čeplak, 2000) posledica neuspehov ter zahtevnih življenjskih okoliščin, s katerimi se ranljiv posameznik spopada.

Drugih pomembnih razlik ni bilo opaziti, morda zaradi premajhnega vzorca ali pa zaradi kratkega trajanja raziskave.

Analiza refleksijskih vprašalnikov udeležencev

Zastavljena vprašanja	Odgovori udeležencev
1. Izpostavi dve stvari, ki sta ti bili všeč na delavnicah.	<ul style="list-style-type: none"> - »Da smo se zabavali, lutke.« - »Delanje lutk, zajebancija.« - »Zabavno, pogovarjanje.« - »Da smo lutkam lahko dali ime, bilo je zabavno.«
2. Ali je kaj takšnega, kar ti na delavnicah ni bilo všeč?	<ul style="list-style-type: none"> - »Pisanje zgodb.«
3. Kako si se počutil/a na delavnicah? Na kratko opiši svoje počutje.	<ul style="list-style-type: none"> - »Sproščeno.« - »Ustvarjalno.« - »Dogajalo mi je.« - »Zabavno.«
4. Ali si s sodelovanjem na delavnicah spoznal/a kaj novega o sebi, kaj novega pridobil/a? Na kratko opiši svoja nova spoznanja, pridobitve.	<ul style="list-style-type: none"> - »Da je delanje lutk lahko zabavno.« - »Sem naredu najboljšo lutko.« - »Ne vem.«
5. Je še kaj takšnega, kar mi želiš sporočiti, povedati?	/

Tabela 1: Prikaz odgovorov udeležencev na refleksijskih vprašalnikih

S pomočjo refleksijskega vprašalnika, ki je bil namenjen udeležencem delavnic, sem želela dobiti povratne informacije o pomenu lutkovne dejavnosti za njih ter o pomenu same lutke. Preveriti sem želela, kakšen pomen pripisujejo izkušnji uporabe lutke.

Odgovori udeležencev na vprašanja na refleksijskih vprašalnikih so bili glede na starost udeležencev večinoma kratki. Glede na podane odgovore ter lastna opažanja sklepam, da so vsi udeleženci lutko kot kreativni medij dobro sprejeli. Udeleženci so lutkovne delavnice ocenili pozitivno, delavnice so jim bile všeč, predvsem to, da so lutke lahko izdelali sami. Na delavnicah so se počutili sproščeno in zabavno, kar je nenazadnje tudi bil eden izmed namenov delavnic. Zanimivo je bilo, da so mi po koncu delavnic udeleženci postavljali vprašanja, kot sta *»Kaj bomo pa zdaj z lutkami?«* in *»Lahk bi mel zdej kar predstavo, gledališče, a?«* Spoznala sem, da je lutka zares sprejet medij in čeprav sami udeleženci morda niso prepoznali globljega pomena uporabe lutke, ima ta zanje vendarle nek pomen.

Za povratne informacije glede izvedenih delavnic sem prosila tudi koordinatorja mladinskega centra, ki sta poudarila pozitiven pomen lutkovne dejavnosti v centru ter sta celoten proces označila kot uspešen. Zapisala sta: *»Sproščeno vzdušje in proaktivnost vseh sta prispevala k aktivnem sodelovanju. Bil je super background pogovora z mladimi. Teme so se kar same odpirale. Fantje so si preko medija lutk dovolili povedati več kot sicer. Pa tudi slišati so bili pripravljeni več kot med brezdelnim posedanjem v centru.«*

3.5.4 LASTNA REFLEKSIJA DOŽIVLJANJA DELAVNIC

Pred pričetkom delavnic sem se v mladinski center odpravila precej na trnih, saj nisem bila prepričana, kdo bo v mladinski center prišel in bil pripravljen sodelovati na delavnicah. Sprva sem želela izvesti delavnice s šestimi udeleženci, vendar je nekaj otrok oz. mladostnikov odpovedalo svojo udeležbo oz. niso prišli na delavnice. Tako sem delavnice izvedla s štirimi udeleženci ter koordinatorjema. Že na prvi delavnici ustvarjanja lutk sem vedela, da bodo delavnice produktivne in bodo presegle moja pričakovanja. Na delavnicah sem pričakovala več mlajših uporabnikov mladinskega centra, kasneje pa se je izkazalo, da bodo sodelovali predvsem starejši uporabniki, tudi 17 in 19-letna uporabnika centra. Zaradi lastnih izkušenj z delom v mladinskem centru vse udeležene mladostnike dobro poznam in vem, kako se morajo včasih izvajalci delavnic v mladinskem centru potruditi, da se uporabniki pridružijo njihovim

delavnicam, predvsem starejši (stari 15 let in več). Zato sem bila ob koncu delavnic zelo zadovoljna z vzorcem, ki je tudi reprezentativno prikazal rezultate mojega raziskovanja ter s katerimi sem lahko odgovorila na raziskovalna vprašanja, ki sem si jih zastavila. Med delavnicami sem ugotovila, da delo z lutkami v kombinaciji z otroki in mladostniki zahteva precej fleksibilnosti izvajalca oz. pedagoga, kot npr. hitrega prilagajanja in odzivanja na dogajanje, iznajdljivosti, da lahko tekom samega dogajanja spremljaš in opazuješ, kaj se dogaja z udeleženci ter jim delavnice sproti prilagajaš. Delo zahteva tudi veliko izvajalčeve pozornosti in tudi vživljanja v lutko, da se udeležence spodbudi k ustvarjanju. Šele po končanem procesu sem lahko povezala teoretično znanje s praktičnim ter razumela teorijo, o kateri sem pisala v prvem delu. Sedaj razumem, kako pomemben je proces pri ustvarjanju, ki ga omenja avtorica Korošec (2007). V praksi lahko opazuješ, kako z lutko sproščaš odnos pedagog – otrok oz. mladostnik in ustvarjaš bližino, o kateri pišejo številni avtorji, ki sem jih omenila v teoretičnem uvodu (Poštrak, 2007; Hunt, Renfro, 1982; Majaron, Korošec, 2006).

Udeleženci delavnic so bili pri izdelavi lutke precej samostojni. Sprva sem jim želela pomagati pri izdelavi, vendar sem kmalu ugotovila, da moje pomoči ne potrebujejo, nekateri je tudi niso želeli. Zato sem se umaknila in zavzela predvsem položaj opazovalke ter se odzvala samo na njihovo pobudo in kadar so mi jasno nakazali, da želijo mojo pomoč. Ko je eden izmed udeležencev pričel izdelovati čisto svojo lutko in ni izdeloval takšne lutke kot vsi ostali, sem ga sprva skušala voditi, da napravi ročno lutko, vendar sem se kasneje odločila, da mu pustim prosto pot pri izdelavi, saj mi je to povedalo veliko o njem. Potrebovali so nekaj spodbude, da so ustvarili zgodbe o svojih lutkah. Ker niso vsi želeli deliti zgodb, jih k temu nisem silila. S spontanim pogovorom, ki sem ga vodila z njimi, se skušala ugotoviti, kakšno identiteto so oblikovali svoji lutki. Ko sem opazovala udeležence, kakšne lutke nastajajo izpod njihovih rok in kako jih oživljajo, kakšne identitete jim podeljujejo, sem se zavedala, da je lutka res čarobna. Opazovanje udeležencev in njihove zavzetosti na delavnici me je navduševalo. Tudi koordinatorja sta bila presenečena nad odzivom starejših udeležencev delavnice in njihovo zavzetostjo. Z lutko na roki so bili sproščeni in smo se veliko smejali. Po koncu delavnic sem bila zelo ponosna na vse udeležence in na njihovo sodelovanje. Sodelovanje vseh mi je na nek način dalo potrditev, da mi je v tem času, odkar sodelujem z mladinskim centrom, uspelo vzpostaviti pristen odnos z otroki in mladostniki, ki vanj zahajajo. Njihova zavzetost nad sodelovanjem pri delavnicah je bila navdušujoča in ko so mi ob koncu delavnic izrazili svoje navdušenje nad njimi, so bila moja pričakovanja presežena.

4. ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sem najprej v teoretičnem delu opisala delovanje četrtnih mladinskih centrov v Ljubljani in populacijo, ki se v njim pojavlja. Ker v center prihaja veliko otrok in mladostnikov, ki prihajajo iz okolij s šibkim socialno-ekonomskim statusom, ki so priseljenci ali se soočajo s šolskim neuspehom, so ti otroci in mladostniki bolj ranljivi od tistih, ki se z omenjenimi dejavniki ne soočajo. Ranljivost, s katero se soočajo otroci in mladostniki, te posameznike posledično pripelje do tega, da se srečujejo tudi s socialno izključenostjo, se počutijo odrinjene, postanejo odklonski, se soočajo s prestopništvom in izstopajo s svojim vedenjem.

Kot bodoča socialna pedagoginja se bom pri svojem delu pogosto srečevala z omenjeno populacijo mladih. Želim si, da bom pri svojem delu lahko uporabila tudi alternativne metode dela, ki mi bodo olajšala stik in delo z omenjeno populacijo. Ena izmed teh metod je zagotovo uporaba lutke in lutkovna dejavnost. Lutka kot kreativni medij je dober način, da lažje vzpostavljamo odnos z otroki in mladostniki, ga vzdržujemo in da je pristen. Z lutko otroka in mladostnika spodbudimo, da razvija svojo domišljijo, krepí ustvarjalnost ter nam z njeno pomočjo sporoča, kdo je in kako razmišlja. Menim, da je lutka odličen medij, s pomočjo katere spodbudimo otroka, da nam zaupa svoje razmišljanje, mnogokrat se to zgodi nezavedno, saj otrok ali mladostnik projicira sebe v lutko ter nam tako sporoči tudi svoje stiske. Predhodno znanje o lutki in lutkovni dejavnosti je za pedagoga, ki želi lutko uporabiti pri svojem delu, skorajda nujno, saj jo lahko le-tako pravilno uporabiš ter z njo delaš.

Prebiranje literature s področja dela z lutko ter sama izkušnja vnašanja lutkovne dejavnosti v četrtni mladinski center mi je dala potrditev, kako pomembna je uporaba kreativnih medijev v pedagoškem delu. Z njimi popestrimo dogajanje, vplivamo na sproščenost odnosov, krepimo in ustvarjamo pristne odnose, spodbujamo in motiviramo otroke ter mladostnike in jim omogočilo kanal, po katerem sporočajo svoje misli in čustva. Že kratkotrajno vnašanje kreativnega medija mi je omogočilo, da sem spoznala omenjene prednosti uporabe, zato lahko samo domnevam, kaj vse prinese dolgotrajna uporaba le-teh. Menim, da se v pedagoškem prostoru še vedno vnaša premalo kreativnih tehnik. Te zagotovo niso »pisane« na kožo vsem pedagoškim delavcem ali vsem otrokom oz. mladostnikom, zato je pomembno, da se zavedamo, kadar nam uporaba takšnih tehnik ne ustreza.

5. UPORABLJENA LITERATURA

- Bastašić, Z. (1990). *Lutka ima i srce i pamet*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bastasić, Z., Sitar-Cvetko, J. (2005). Theatre work with children and young people with special needs. V Cronin, B., Roth, S., Wrentschur, M. (ur.). *A training manual for theatre work in social fields* (str. 222-255). Frankfurt am Main: Brandes & Apsel.
- Brezničar, S. (2014). Psihološka pomoč z lutko. V Brezničar, S., Šušteršič, M., Vižintin, B., Oven, A., Petrovič, M. in Bezeljak, N. *Izdelava lutke, lutka in lutkovna igra kot terapevtski in didaktični pripomoček: priročnik za rabo lutke pri terapevtskem in pedagoške delu z ranljivimi družbenimi skupinami kot učni pripomoček pri praktičnem usposabljanju* (str. 31 -35). Maribor: Kulturno umetniško društvo Moment.
- Emunah, R. (1995). V Jennings, S. (ur.). *Dramatherapy with children and adolescents* (str. 150-168). Routhledge: London, New York.
- Gerity, L. A. (1999). *Creativity and the dissociative patient, puppets, narrative and art in the treatment of survivors of childhood trauma*. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.
- Hunt, T., Renfro, N. (1982). *Puppetry in early childhood education*. Austin: Nancy Refro Studios.
- Kobolt, A., Rapuš Pavel, J. (2004). Večperspektivni diagnostični model. *Socialna pedagogika*, 8(3), 275-294.
- Kobolt., A., Sitar-Cvetko, J., Stare, A. (2005). Gledališko ustvarjanje kot socialno integrativno delo z mladimi. *Socialna pedagogika*, 9(3), 229-264.
- Korošec, H. (2002). Neverbalna komunikacija in lutka. V Korošec, H., Majaron, E. (ur.). *Lutka iz vrtca v šolo* (str. 31-54). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Korošec, H. (2007). Gledališče - medij za učenje in poučevanje ter otrokov celostni razvoj. *Sodobna pedagogika*, 58(3), 110-127.
- Krašovec, D. (2009). Socialna ranljivost mladih. *Šolsko svetovalno delo: revija za svetovalne delavce v vrtcih, šolah in domovih*, 13(1/2), 36-47.
- Lukman, T. (2010). *Vpliv uporabe lutke pri spreminjanju motečega vedenja mlajših šolskih otrok – specialistično delo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Majaron, E. (2002). Lutka, naša vsakodnevna pomočnica. V Korošec, H., Majaron, E. (ur.). *Lutka iz vrtca v šolo* (str. 59-64). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

- Majaron, E., Korošec, H. (2006). Otrokov ustvarjanje z lutkami. V Borota, B., Geršak, V., Korošec, H. in Majaron, E. *Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk* (str. 95-138). Koper: Pedagoška fakulteta.
- Majaron, E. (2000). lutka – idealna povezava didaktičnih smotrov. *Lutka*, 56, 33-35.
- Mencin Čeplak, M. (2000). Šola ter zgodbe o (pre)velikih pričakovanjih in izgubljenih iluzija. V Ule, M., Renner, T., Mencin Čeplak, M., Tivadar, B. *Socialna ranljivost mladih* (str. 119-142). Ljubljana: Aristej.
- Porenta, A. (2003). Zgodbe in lutke kot sredstva za motiviranje učencev. *Sodobna pedagogika*, 54(2), 172-188.
- Poštrak, M. (2007). Uporaba ustvarjalnih pristopov pri delu z otroki in mladostniki. *Šolsko svetovalno delo: revija za svetovalne delavce v vrtcih, šolah in domovih*, 12 (1/2), 11-17.
- Renner, T. (2000). Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V Ule, M., Renner, T., Mencin Čeplak, M., Tivadar, B. *Socialna ranljivost mladih* (str. 92-119). Ljubljana: Aristej.
- Rop, M. (2008). Socializacija, vzgojni slogi in čustveno doživljanje ranljivih otrok. V Jenkole, M., Kuzmič, N., Šemen, S. in Turk, J.(ur.). *Zagovornik-glas otroka: zbornik prispevkov za izobraževanje zagovornikov: pilotski projekt 2007-2009* (str. 43-54). Ljubljana: Varuh človekovih pravic.
- Statut Javnega zavoda Mladi zmaji – center za kakovostno preživljanje prostega časa mladih (2015). Pridobljeno s <http://www.mladizmaji.si/wp-content/uploads/2014/02/STATUT-JZ-MladiZmaji-Neuradno-pre%C4%8Di%C5%A1%C4%8Deno-besedilo1.pdf>
- Strateški načrt Javnega zavoda Mladi zmaji, centra za kakovostno preživljanje prostega časa mladih, za obdobje 2014-2020.* (2014). Pridobljeno s <http://www.mladizmaji.si/>
- Šarič, M. (2006). Učenci iz kulturno manj spodbudnega okolja: nekateri psihološki vidiki. *Sodobna pedagogika*, 57 (posebna izdaja), 218-230.
- Šušteršič, M. (2014). Kako izdelati lutko. V Brezničar, S., Šušteršič, M., Vižintin, B., Oven, A., Petrovič, M. in Bezeljak, N. *Izdelava lutke, lutka in lutkovna igra kot terapevtski in didaktični pripomoček: priročnik za rabo lutke pri terapevtskem in pedagoškem delu z ranljivimi družbenimi skupinami kot učni pripomoček pri praktičnem usposabljanju* (str. 37-45). Maribor: Kulturno umetniško društvo Moment.
- Ule, M. (2000). Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti. V Ule, M., Renner, T., Mencin Čeplak, M., Tivadar, B. *Socialna ranljivost mladih* (str. 15-85). Ljubljana: Aristej.

- Vižintin, B. (2014). Oživljanje lutke. V Brezničar, S., Šušteršič, M., Vižintin, B., Oven, A., Petrovič, M. in Bezeljak, N. *Izdelava lutke, lutka in lutkovna igra kot terapevtski in didaktični pripomoček: priročnik za rabo lutke pri terapevtskem in pedagoške delu z ranljivimi družbenimi skupinami kot učni pripomoček pri praktičnem usposabljanju* (str. 48-62). Maribor: Kulturno umetniško društvo Moment.
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Zaviršek, D., Škerjanc, J. (2000). Analiza položaja izključenih družbenih skupin v Sloveniji in predlogi za zmanjšanje njihove izključenosti v sistemu socialnega varstva. *Socialno delo*, 39(6), 387-419.

6. PRILOGE

Refleksijski vprašalnik za udeležence delavnic.

MINI VPRAŠALNIK

Živjo!

*Najprej se ti zahvaljujem, ker si se udeležil/a lutkovnih delavnic, ki sem jih pripravila ☺
Sedaj te prosim, da mi **iskreno** odgovoriš še na nekaj vprašanj, povezanih z delavnicami na kateri sodeloval/a. Anketni vprašalnik je anonimen, tvoji odgovori pa bodo uporabljeni samo za namen moje diplomske naloge.*

Tjaša

1. Izpostavi dve stvari, ki sta ti bili všeč na delavnicah.
2. Ali je kaj takšnega, kar ti na delavnicah ni bilo všeč?
3. Kako si se počutil/a na delavnicah? Na kratko opiši svoje počutje.
4. Ali si s sodelovanjem na delavnicah spoznal/a kaj novega o sebi, kaj novega pridobil/a? Na kratko opiši svoja nova spoznanja, pridobitve.
5. Je še kaj takšnega, kar mi želiš sporočiti, povedati?